

Πρεβεζάνικα Χρονικά

No 34-35 (1997)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 34-35 (1997)

Ο αργαλειός από τον Όμηρο ως τις μέρες μας

Ανδρέας Καρζής

doi: [10.12681/prch.29260](https://doi.org/10.12681/prch.29260)

Copyright © 2022, Ανδρέας Καρζής

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Καρζής Α. (2022). Ο αργαλειός από τον Όμηρο ως τις μέρες μας. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (34-35), 117-121. <https://doi.org/10.12681/prch.29260>

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΖΗΣ

Λαογράφος

Ο αργαλειός από τον Όμηρο ως τις μέρες μας

Ο αργαλειός που σήμερα είναι πλέον μουσειακό είδος, μια φορά κι έναν καιρό υπήρχε σε κάθε σπίτι. Το πότε πρωτοφάνηκε δεν είμαστε σε θέση να το προσδιορίσουμε. Το μόνο που μπορούμε να πούμε με σιγουριά είναι ότι πρωτοεμφανίστηκε στους αρχαίους λαούς της Αιγύπτου, της Περσίας, της Φοινίκης και σε άλλους. Βλέπουμε λοιπόν ότι η τέχνη του αργαλειού έχει μια ιστορία πάνω από 5.000 χρόνια. Τούτο το διαπιστώνουμε από τα αρχαία ευρήματα σε βάζα και άλλα αντικείμενα που πάνω τους ξεχωρίζουν, ανεξίτηλες από την πολυκαιρία, παραστάσεις...

Ο αργαλειός, η ρόκα και γενικά ο τρόπος κατασκευής φορεσιών για την Ελληνίδα δεν είναι άγνωστα πράγματα. Στο σπίτι η σύντροφος του άντρα τυλίγει την ανέμη, χτενίζει τ' αφράτο μαλλί που μετά την όλη διαδικασία θα γίνει ένα

κομμάτι υφαντό, έτοιμο να συμπληρώσει τον "ιματισμό", τον δικό της ή του σπιτιού της.

Ο αργαλειός στα Ομηρικά έπη αναφέρεται με την ονομασία "ιστός", οι δε απεικονίσεις του αρχαίου ιστού σε αμφορείς έχουν απόλυτη συγγενική ομοιότητα με τους σύγχρονους αργαλειούς.

Όλες οι Ελληνίδες από τα Ομηρικά και πριν χρόνια, έγνεθαν και ύφαιναν. Η πιστή Πηνελόπη, η σεμνή Ανδρομάχη και η ωραία Ελένη. Και ο Όμηρος αναφέρει την Κίρκη που τραγουδούσε στον αργαλειό και την άκουγαν οι σύντροφοι του Οδυσσέα:

*Κίρκης δ' ένδον άκουον
αιδούσης οπι καλή
ιστόν εποιομένης μέγα...*

Και εμείς λέμε:

*Πέτα σαΐτα μου γοργή,
χτύπα χρυσό μου χτένι...*

Ο Έκτορας στην Ανδρομάχη (Z 491):

*Άλλεις οίκον ιούσα τα σ' αυτής
έργα κόμιζε ιστόν τ' πλακάτην τε
και αμφιπόλοισι κέλευε
έργον εποίκεσθαι - πόλεμος
δ' άνδρεσι μελήσει πάσιν...*

Μεταφραζόμενο λέει:

*Μον' μέσα τώρα πήγαινε
να κάτσεις στις δουλειές σου,
στη ρόκα και στον αργαλειό
κι ας κάτσουν πες κι οι σκλάβες.
Όσο για τον πόλεμο που λες
οι άντρες θα φροντίσουν.*

(Αλέξ. Πάλλης)

Ο Ευριπίδης σ' απόσπασμα της "Υψίπυλης" αναφέρει πως το τραγούδι τ' αργαλειού ήταν: «*Κέρκιδος ιστοτόνου παραμυθία*».

Η ονομασία αργαλειός προέρχεται από τη λέξη εργαλείο. Και πραγματικά ήταν ένα μοναδικό εργαλείο κατασκευής έργων τέχνης. Ένα εργαλείο που χωρίς προσθήκες και μεταλλαγές άντεχε στις χιλιετηρίδες και εκτοπίσθηκε μόνο γιατί η πρόοδος έκανε ασύμφορη τη χρήση του.

Ο αργαλειός κληρονομήθηκε, όπως είδαμε, παραδοσιακά από τους αρχαίους μας προγόνους και επόμενο ήταν οι τρόποι υφάνσεως να έχουν κι αυτοί αρχαία καταγωγή.

Από το τέλος του 18ου ως τις αρχές του 20ού αιώνα, βγήκαν απ' αυτόν έργα υψηλής καλλιτεχνικής πνοής. Τόσο τα σχέδια όσο και η διαύγεια και η αρμονία των χρωμάτων, έδωσαν στα έργα αυτά της υφαντικής μια ξεχωριστή θέση στη μεταβυζαντινή λαϊκή μας τέχνη.

Πολλές δυσκολίες αντιμετώπιζαν για την παρασκευή των χρωμάτων, αφού

χρησιμοποιούσαν γι' αυτό ακόμα και φλούδες από διάφορα δένδρα.

Χωρίς αμφιβολία η υφαντική είναι συνυφασμένη με τη Δωρίδα ηπειρώτισσα μάνα, γυναίκα, κόρη και τα ηπειρώτικα υφαντά τα τελευταία χρόνια είχαν αποκτήσει μια διεθνούς ακτινοβολίας φήμη λαϊκής τέχνης. Από φλοκάτη μέχρι χράμια (στρωσίδια) κι από ντορβάδες μέχρι προσκέφαλα και τόσα άλλα υφαντά αριστουργήματα.

Σε κανένα άλλο μέρος της Ελλάδας δεν αναπτύχθηκε η βιοτεχνία και η λαϊκή τέχνη σε τέτοιο βαθμό, όπως στην Ήπειρο. Ποιητική χάρη είχε το εσωτερικό των παλιών σπιτιών. Οι ηπειρώτισσες ύφαιναν στον αργαλειό βελέντζες ζωναράτες, κλούφια, μεγάλα υφαντά με ειδική και δύσκολη ύφανση για τα σκεπάσματα όλης της οικογένειας που κοιμόταν σιάδι (στρωματσάδα), ο ένας πλάϊ στον άλλον, δήμιτα για φορεσιές, φανέλες, ζώνες, σεγκούνια, τελζούκια, προσκέφαλα και άλλα θαυμάσια υφαντά περίφημα σε τεχνική εκτέλεση, χρώμα και σύνθεση, κεντητά μαξιλάρια, σεντόνια, μπάντες κ.ά.

Οι βελέντζες όμως θεωρούνταν στην Ήπειρο και σαν οικογενειακά κειμήλια, προικιο της μάνας ή της μπάμπως (γιαγιάς) και «*τις πρόσεχαν σαν τα μάτια τους, βάζοντάς τες στην κορφή οχπάν στο σεντούκι για να ομοφαίν' ο γίκος*».

Από τα δυσκολότερα και καλλιτεχνικότερα δημιουργήματα της υφαντικής στην Ήπειρο, υφαίνονταν στα Ζαγοροχώρια και στα Πωγωνοχώρια. Τα πιο αριστουργηματικά ήσαν εκείνα που είχαν υφανθεί από λεπτότατο λινό και μεταξωτό ριγωτό, ή τσίπα, όπως και το βαμβακομέταξο, το μπιμπιζάρι.

Το καινούργιο σπιτικό που άνοιγε με

το γάμο της κοπελιάς έπρεπε να είναι γεμάτο. Έπρεπε νάχει στρωσίδια και τα ρουχικά του, και έτσι υφαίνοντας αυτά έφτιαξε πολλά τραγούδια...

*Με τα ποδάρι ύφαινε
και με τα χέρια γνέθει.
Με το μικρό της δάχτυλο
περνάει τη σαΐτα...*

Τα χρόνια εκείνα η κάθε κοπελιά, από νωρίς ετοιμάζε τα προικιά της, δεν τ' άφηνε για την τελευταία στιγμή. Τ' άργιαζε η υφάντρα στον αργαλειό και με τη φτερωτή σαΐτα ζευγάρωνε το σιμόνι με το υφάδι. Και τι δεν έβγαινε από τα χέρια της. Κι όσο βλέπει η κόρη το ύφασμα που βγαίνει από τον αργαλειό ν' αυγαταίνει, να μακραίνει... τόσα τραγούδια πάνω στο υφάδι ταιριάζει μερόνυχτα σκυμμένη πάνω σ' αυτόν:

*Παίξ' αργαλειέ μου βρόντισε
πέτα χρυσή σαΐτα
Τρίζτε καμμένα χτένια μου
βαστάτε τον αχό μου.
Νάβγουν τα υφάδια γρήγορα
να ράψω τα προικιά μου,
γιατί ο καλός μου βιάζεται,
βιάζεται να με πάρει...*

Ο αργαλειός είναι το τελευταίο στάδιο επεξεργασίας των υφασμάτων και δείχνει τους καρπούς των κόπων της κοπέλας. Ο έρμος ο αργαλειός σε θέλει μέσα στο σπίτι κλεισμένη, σαν το σκυλί δεμένο στην αλυσίδα και με όλη σου την προσοχή σ' αυτόν για να μη γίνει κάποιο λάθος. Η μέση κόβεται, οι αρμοί λύνονται, τα πόδια πιάνονται, το τραγούδι έχει σωθεί στα χείλη, η οπτασία του γαμπρού σβήνει γλυκά στην φοβερή κούραση γι' αυτό και...

*Το κέντημα είναι γλέντημα
κι η ρόκα είναι σεργιάνι
κι έρμος ο αργαλειός
είναι σκλαβιά μεγάλη.*

Διαβαίνοντας απέξω από το χαμηλόσπιτο της Ρηνιώς, κατηφορίζοντας το γλιστερό καλητερίμι, άκουγες τα ξυλόχτενα τ' αργαλειού να χτυπάνε ρυθμικά και το τάκου, τάκου να συνοδεύεται από ψιλοτραγούδο ή κάποιο τραγούδι σαν κι αυτό:

*Ακούω το βρόντο τ' αργαλειού
το μοιρολόγι της Ρήνας.
Ακούω τραγούδι του καμμού
τραγούδι πονεμένο·*

Ανάμεσα όμως στα κοντρά υφαντά (βελέντζες, χράμια κ.ά.) η Χρύσω ετοιμάζε και τις μεταξοκλωστές για να υφάνει μαντήλια...

*Στους ουρανούς τα ίδιαζε
στους κάμπους το γυφαίνει,
γυφαίνει τα ψιλά πανιά
και τα λιχνά μαντήλια.*

Πόσο ειδυλλιακές ήσαν εκείνες οι εικόνες! Και τώρα ήρθε ο ξενόφερτος πολυπισμός ο τόσο αντιαισθητικός να ρημάξει τα πάντα. Κατασπάραξε σχεδόν όλα όσα είχαν στενό δεσμό με τη λαϊκή οικοτεχνία-βιοτεχνία και οι όμορφες εκείνες εικόνες ζούνε αιμαχλωτισμένες στο νου για να μας θυμίζουν τα περασμένα ωραία χρόνια που οι κοπελιές τραγουδούσαν:

*Διασίδι, καλοδιάσίδο,
γενμένο στο νυχτέρι,
διασίδι μ' όντας σ' έγγεθα
τον συχνονειρευόμουν.*

Γνωστό δημοτικό μας τραγούδι, θυμίζει την Πηνελόπη, που καθυστερούσε

το πανί στον αργαλειό, περιμένοντας τον Οδυσσέα. Έτσι και η νεότερη Ελληνίδα αργοπορεί την ύφανση μήπως τελειώσει γρήγορα η προίκα και οι δικοί της την παντρέψουν με άλλον και όχι με κείνον που αυτή καρτερεί από τα ξένα:

*Κόρη μ' που'σαι στον αργαλειό
γυφαίνεις, ξεγυφαίνεις
κι όλο εμένα με μαραίνεις.*

Πολλά είναι τα τραγούδια που έχουν σχέση με τον αργαλειό αλλά και με τη ρόκα. Ας θυμηθούμε και ας τα σιγοτραγουδήσουμε, αξίζει τον κόπο, αφού για την τεράστια προσφορά του, η δημοτική μούσα τον ύμνησε με τόσο ωραίους στίχους:

*Μία κόρη Κονισιώτισσα
μια Κονισιωτοπούλα
πόχ' ασπμένιον αργαλειό
και φιλντισένιο χτένι
σταυροπατάει τον αργαλειό
και τρίζουν τα καρούλια.*

Επειδή ο αργαλειός είναι κλεισούρα και σκλαβιά και ο νιος που θέλει να δει την κοπέλα του δεν μπορεί, γι' αυτό θυμώνει και λέει:

*Πανάθεμα στη μάνα σου
στη σκύλα μηριά σου
που δεν μ' αφήνει να σε δω
μιαν ώρα στολισμένη
όλη τη μέρα αργαλειό
το βράδυ...*

Δεν μαραίνεται όμως μόνο ο νιος που δεν μπορεί να δει την καλή του, μαραίνεται κι ο ήλιος. Είναι τόσο γοητευτική η κόρη που υφαίνει ώστε και ο ήλιος όταν την αντίκρυσε, βαλάντωσε και βγήκε μαραμένος, όπως λέει ένα τραγούδι:

*Ο ήλιος βγαίνει την αυγή
και βγαίνει μαραμένος
κι η μάνα του τότε ρωτά
κι η μάνα του του λέει:
'Ηλιε μου τι 'σαι κίτρινος
και βγαίνεις μαραμένος;
Μήπως με τ' άστρα μάλωσες
και με το νιο φεγγάρι;
Μήπως με τον αυγερινό
που πάει κοντά στην πούλια;
Μάνα μια κόρη που 'δα γω
στον αργαλειό να υφαίνει...*

*Μια παπαδιά στον αργαλειό
ταράζει το ποδάρι
και με το νου της τόλγε
νάχ' ένα παληκάρι.
Το παλικάρι το καλό
θέλει καλή γυναίκα
να ξέρει ρόκα κι αργαλειό
να ξέρει να κεντάει.*

*Μια πούλια είν' στους ουρανούς
μια λυγερή στους κάμπους
πουχ' ασπμένιο αργαλειό
μαλαματένιο χτένι
που υφαίνει τα λευκά πανιά
τα ολόχρυσα μαντήλια.*

*Στους ουρανούς τα ίδιαζε
στους κάμπους τα υφαίνει
και στον αφρό της θάλασσας
τα δέρνει τα λευκαίνει.*

*Τιμή μεγάλη και τρανή
πούν' αργαλειός στο σπίτι
το κάθε δόντι του χτενιού
αξίζει μαργαρίτι.*

*Μεταξωτό 'ναι το πανί,
μεταξωτό το χτένι
μεταξωτή κι η κοπελιά
που κάθεται και υφαίνει.*

*Του Παναγιώτη η ανηψιά
του Ρήγα η θυγατέρα
πούχ' ασπμένιο αργαλειό
και φιλντισένιο χτένι
και η σαΐτα πούριχνε
ήταν μαλαματένια
από το βρόντο τ' αργαλειού
και τα πολλά τραγούδια
ο ήλιος σκανταλίστηκε
και πάει να βασιλέψει.
Τον καταριέται η εργατιά
και τα μικρά παιδιά...*

Τέτοια θέση που είχε στην ζωή ο αργαλειός, επόμενο ήταν να συνδεθεί και με διάφορα έθιμα και προλήψεις από περιοχή σε περιοχή. Για αιώνες συνδέθηκε με τη ζωή και τη μοίρα του ανθρώπου και πήρε μαγικές και συμβολικές διαστάσεις όπως θα δούμε πιο κάτω:

Δεισιδαιμονίες – Προλήψεις

Η γκαστρωμένη γυναίκα δεν κάν' να περνά το στημόνι στα μιτάρια και στο

χτένι τ' αργαλειού γιατί μπλέκεται το βρέφος στ' γκοιλιά τ'ς ή όταν οι βάβες έριχναν τα β'λάρια (διάστρες) που μάζευαν το σπιμόνι έξω στις αυλές, δεν έπρεπε η γκαστρωμένη γυναίκα να τα δρασκελίσει γιατί θα περδικλωνόταν το παιδί στην γκοιλιά τ'ς.

Παροιμίες

Φάνηκε τ' αντί χαρά στον υφαντή:
Γι' αυτόν που τερμάτισε.

Άγνεστα κι αγύφανα και στον πλακό απλωμένα: Γι' αυτούς που σκέφτονται επιπόλαια.

Έρθε ο κόμπος στο χτένι: Όταν βρίσκεσαι προ αδιεξόδου.

Αινίγματα

– Ένας Κοντοθόδωρος με τα πολλά ζωνάρια.

– Χτυπάω με τακ-τακ, καρτεράω με τακ-τακ.

– Τέσσερα ποδάρια έχω και ψυχή δεν έχω (αργαλειός).

Η μελέτη αυτή έχει πρωτοδημοσιευτεί στο περιοδικό (δελτίο) της Ηπειρωτικής Εταιρείας